

CAPITOLUL 3

Rezultatele cercetării: prelucrarea și interpretarea datelor

În acest capitol datele recoltate vor fi prelucrate și interpretate. Metoda de prelucrare a datelor va fi analiza tematică transversală a corpusului de date, urmărind elementele comune și variațiile, cazurile tipice și cazurile atipice. Temele vor fi analizate de-a lungul activităților, observațiilor, interviurilor astfel gândite în funcție de credințele și comportamentele copiilor. Pentru a putea compara atât cele patru grupe de vârstă alese precum și a analiza similaritățile și diferențele intra și intercategoriale am sistematizat unele date recoltate sub formă de tabele (a se vedea anexele 2-6).

3.1. Credințe și comportamente: axa timpului

Înainte de a prezenta datele legate de credințe și apoi comportamente, în mod separat, voi prezenta rezultatele unor interviuri individuale ce combină credințele și comportamentele copiilor și care poate constitui un punct de plecare pentru o cercetare mai largă.

Scopul unui studiu despre gender, realizat în India (Evans [1997:8]) a fost realizarea unei hărți a experiențelor copiilor, identificarea atitudinilor, practicilor și credințelor care ar putea avea un impact asupra dezvoltării lor pentru mai târziu. Cercetătorii au dorit să aibă o înțelegere mai bună a evenimentelor care formează copilul în primii ani de viață pentru a putea răspunde la întrebări legate de felul în care fetele și băieții sunt crescuți, ce aduc fetele și băieții ca fundație pentru

dezvoltarea lor, ce fel de stimuli psihosociali primesc fetele și băieții. Toate acestea pentru a proteja copiii de discriminare și pentru a acorda posibilitatea participării egale, a dezvoltării întregului lor potențial. Am realizat astfel, după modelul acestui studiu, două interviuri individuale cu o fată și un băiat, ambii de 7 ani. Le-am reprezentat acestora pe o foaie o axă a timpului împărțită în 7 ani de viață și i-am rugat să îmi spună cum cred ei că sunt fetele și băieții în fiecare an cuprins în acest interval. Între 5 și 7 ani copiii nu au sesizat diferențe foarte mari, astfel că am trecut acești ani împreună. Am vrut astfel să încerc să surprind percepția copiilor în legătură cu elemente cheie ale dezvoltării, să văd dacă copiii percep aceste stadii ca fiind diferite între fete și băieți.

Interviu fată, 7 ani, grupa mixtă

La vârsta de:	Despre fete	Despre băieți
0-1	<i>Nu știu să se joace, doar beau laptele.</i>	
1-2	<i>Învață mai multe, se iau după copiii mai mari.</i>	<i>Se joacă mai mult cu mașinile.</i>
2-3	<i>Se joacă mai mult cu păpușile. Încearcă să deseneze. Merge la baie, mănâncă.</i>	<i>Se bat un pic mai mult decât fetele. Se joacă mai mult cu mașinile.</i>
3-4	<i>Fetele se joacă cu păpușile. Sunt mai liniștite decât băieții. Se joacă mai frumos, nu se bat.</i>	<i>Băieții sunt mai arțăgoși, nu le plac păpușile, nu se mai joacă cu fetele.</i>
4-5	<i>Știe să deseneze, să danseze. Sunt liniștite, nu se bat. Sunt mai cuminiți față de băieți. Cresc.</i>	<i>Se joacă mult și nu poți să îi oprești din joacă. Nu prea se joacă cu fetele.</i>
5-7	<i>Fetele știu să deseneze și să picteze din ce în ce mai</i>	<i>Băieții se joacă împreună. Acum se joacă mai puțin cu</i>

ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE.

Despre și dincolo de dicotomii: în căutarea spațiului gender confortabil

<p><i>frumos. Se pregătesc pentru școală. Se poartă frumos, sunt cuminiți, vorbesc mai tare pentru că sunt mai sigure pe ele. Fac mai multe pregătiri pentru școală. Acum se joacă mai puțin cu Barbie, cu Barbie se joacă mai mult până la 5 ani. Acum se joacă cu jocuri și uneori cu păpuși. Nu prea se mai joacă cu băieții. Uneori ne jucăm acum cu băieții de-a prinselea. Băieții aleargă după noi și un băiat vrea să ne pupe. Fetele ne jucăm de-a doctorul, de-a coaforul, de-a machiajul. Așară facem de mâncare sau stăm la plajă. Nu ne jucăm într-un grup mare, numai câte trei, patru fete.</i></p>	<p><i>fetele. Se joacă cu cărți Scooby-Doo și cu Bionicle. Mai construiesc. Băieții nu fac plajă pentru că nu stau locului. Doi băieți de la mine din grupă fac băuturi. Băieții se joacă mai mult în grupe mai mari.</i></p>
--	---

Interviu băiat, 7 ani, grupa mare-pregătitoare

La vârsta de:	Despre fete	Despre băieți
0-1	<i>Sunt toți la fel, nu știu să umble. Dorm și mănâncă.</i>	
1-2	<i>Nu există încă diferențe între ei. Știu să umble un pic și un pic se joacă.</i>	
2-3	<i>Se joacă, umblă, fug, nu mănâncă singuri. Fetele se joacă cu păpuși, băieții cu roboți, mașinuțe. Copiii se joacă toți împreună.</i>	

3-4	<i>Acum și fetele și băieții știu să se joace foarte bine, mănâncă bine. Acum fetele se joacă cu fetele și băieții cu băieții. Băieții se joacă cu jucării de băieți și fetele cu jucării de fete.</i>	
4-5	<i>Acum toți știu să vorbească foarte bine, să se joace, să mănânce singuri. Fetele se comportă bine și băieții se comportă urât.</i>	
5-7	<i>Fetele se joacă cu păpuși. Ne jucăm împreună, dar și numai fete cu fete și băieți cu băieți.</i>	<i>Băieții se joacă cu Bionicle.</i>

A fost interesant de aflat felul în care copiii percep atât diferențele cât și similaritățile dintre ei. Consider că acest tip de interviuri ar putea fi continuat, căci copiii au o perspectivă din interior asupra dezvoltării și foarte multe dintre opiniile lor sunt extrem de pertinente, surprinzând aspecte ale diferențelor și similarităților dintre fete și băieți care coincid cu rezultatele cercetării, după cum se va vedea în continuare.

3.2. Credințele copiilor

Am utilizat termenul de **credințe** ale copiilor ca termen general pentru tot ceea ce înseamnă opinii legate de gen și de aici preferințe sau alegeri ale copiilor. Am pornit de la ipoteza că modul concret în care se manifestă identitatea de gen ține de credințele copiilor (ce cred, ce simt, ce aleg, ce preferă) și de comportamente (cum acționează). Pentru credințele copiilor, au fost alese următoarele **teme**: meserii, haine și culori, jucării. În ceea ce urmează voi prezenta prelucrarea și interpretarea datelor pe prima dimensiune, aceea a credințelor copiilor în legătură cu genul social.

3.2.1. Meserii/activități

„Când sunt mare vreau să fiu Albă ca Zăpada ca să vină prințul”.

(Anda, 4 ani)

Petrovai [2004:11] definește rolurile de gen ca fiind „roluri prestabilite social, atribuite indivizilor, în baza faptului că sunt bărbați sau femei”. Autorii arată faptul că prin stimulii pe care copiii îi primesc din partea adulților și a mediului înconjurător se dezvoltă anumite trăsături și abilități diferite la băieți și fete. Fetele sunt încurajate să fie mai pasive, dependente și să se îndrepte spre genuri de rol care presupun toleranță, compasiune față de ceilalți, în timp ce băieții sunt socializați astfel încât vor opta pentru roluri de gen și cariere care implică agresivitatea, competiția, independența.

La cererea Fundației pentru o Societate Deschisă, The Gallup Organization România a efectuat în perioada iulie-august 2000 un Barometru de Gen. Acesta ne arată că în România, 63% dintre respondenți consideră că este de datoria femeii să se ocupe de casă, în timp ce 70% consideră ca este de datoria bărbaților să fie aducători de venituri în casă. 78% consideră că femeile trebuie să își urmeze bărbații, iar 53% consideră că bărbații nu pot avea grijă de copii precum femeile. Atât femeile cât și bărbații (peste 80%) sunt de acord că bărbatul este „capul familiei”. Pentru băieți disciplina este considerată a fi pe primul loc, mai importantă decât pentru fete, iar pentru fete importantă este hărnicia. În plus, fetele trebuie să fie mai obediente decât băieții și dispun de o libertate de alegere mai redusă. În funcție de ultima diploma absolvită, 59% dintre cei cu studii superioare consideră că în România nu există egalitate între femei și bărbați, față de 39% dintre cei care au absolvit 8 clase.

Astfel am dorit să aflu opiniile copiilor față de meserii și să răspund la următoarele întrebări:

- Ce meserii preferă fetele? Ce meserii preferă băieții?
- Ce cred copiii despre anumite meserii? Ce meserii cred copiii că sunt potrivite pentru fete? Dar pentru băieți? Ce meserii cred copiii că sunt potrivite atât pentru fete cât și pentru băieți?
- Sunt meseriile alese tradiționale sau nu? Au copiii stereotipuri de gen în ceea ce privește alegerea carierei?

Metode:

- Desen: „*Ce vrei să fii când ești mare?*”. Copiilor li s-a cerut să deseneze ce doresc să fie când sunt mari. După ce au terminat de desenat i-am întrebat de ce și-au ales meseria respectivă, notând motivația acestora.
- Interviu bazat pe activitatea „*Îmbracă personajele*”.

Desen

În urma desenelor s-au putut remarca următoarele lucruri (a se vedea anexa nr.3). **La nivelul tuturor grupelor:**

- au fost alese un număr de 27 meserii.
- cele mai populare meserii au fost cele de medic (7 copii), polițist (3 copii) și pictorițe (3 copii).
- fetele au apreciat cel mai mult meseria de medic (5 fete) și cea de pictoriță (3 fete), iar băieții meseria de polițist (3 băieți), medic (2 băieți) și agent secret (2). **La nivelul fiecărei grupe** (a se vedea anexa nr. 2) s-a putut observa:

La **grupa mică** (3 fete, 3 băieți): în timp ce una dintre fete dorește să devină „mamă” când este mare, unul dintre băieți dorește să devină „bărbat”. Se remarcă astfel că legătura dintre copii și părinți este foarte strânsă la această vârstă, iar imitarea părinților este puternică. Atât o fată cât și un băiat aleg meseria de medic, care este și meseria părinților lor. Apare și o meserie aleasă în general de băieți și anume cea de polițist.

La **grupa mijlocie** (4 fete, 5 băieți) se păstrează încă anumite caracteristici ale grupei mici; și aici un copil alege să fie „bărbat”, doar că acest caz este unul atipic, deoarece această alegere a fost făcută de către o fată. Sora ei, geamănă, vrea să devină soldat, ceea ce e iar ieșit din tipare. Ambele au ales ca partener de joacă (în activitatea *pânza de păianjen*) un băiat. Din observațiile mele acestea preferă să se joace cu băieții.

La grupa mijlocie copiii își motivează alegerile, remarcându-se apariția unor personaje de poveste sau din filme, cărora copiii le asociază anumite calități pe care ar dori să le aibă și ei: prinț („*să iau armele, pușca și să mă lupt cu ursul*”), Spiderman, indian („*să trag cu arcul*”) sau Albă ca Zăpada („*ca să vină prințul*”). Este de remarcat aici și influența mass-mediei în alegerea rolurilor de gen prin promovarea unor imagini stereotipe pentru băieți și fete (spre exemplu desenele animate clasice de genul Albă ca Zăpada arată prințese care trebuie salvate de prinți).

La grupa mare-pregătitoare (8 fete, 6 băieți) se remarcă un singur caz atipic în alegerea meseriei și anume o fată care dorește să devină șofer, ea argumentându-și alegerea astfel: „*ca să duc oamenii în excursie cu autocarul în țări străine*”. În rest există o gamă largă și diferită de meserii pe care copiii le-au ales, aceste meserii fiind tipice genului lor. Aș mai nota faptul că unele dintre aceste meserii au fost alese de către copii pe baza calităților pe care aceștia știu că le au sau a pasiunilor lor: cele două fete care au ales meseria de pictoriță sunt cu adevărat talentate, ele realizând acest lucru, cea care este cântăreață, de asemenea. Băiatul care a ales meseria de egiptolog este foarte pasionat de Egipt, iar fata care a ales meseria de profesoară iubește copiii și a ales această meserie și cu un an înainte, într-o activitate asemănătoare. Alegerile lor au un corespondent în realitate și nu se bazează pe imitarea adulților (la grupa mică în special a meseriilor părinților sau aspectului exterior), sau a unor imagini promovate în media, „etichete” ale unor personaje imaginare de genul „bun”, „rău”, „frumos”, „puternic” etc. (la grupa mijlocie).

Grupa mixtă (7 fete, 4 băieți) cuprinde cele mai multe meserii alese. Se remarcă faptul că și aici apare, asemănător alegerii Albei ca Zăpada, din grupa mijlocie, alegerea meseriei de „regină” de către două fete de 4 ani. Motivațiile sunt acelea că *„vreau să fiu frumoasă și sunt regina prințeselor”* sau că *„reginele nu se bat, știu să danseze, să se ducă în parc, dar nu știu să facă de mâncare, mama le face”*. Fetele de 5-6 ani au ales să devină gimnastă, circară sau vânzătoare, în timp ce o fată de șapte ani a ales să fie cercetător de lupi (meserie la fel de non-conformistă ca cea de egiptolog aleasă de un băiat de 6 ani din grupa mare-pregătitoare și bazată din nou pe pasiunea acestei fete care iubește lupii).

Interviu bazat pe activitatea „Îmbracă personajele”.

Copiilor li s-au arătat mai multe plicuri. Câte un copil alegea un plic în care erau decupate forme de copii care trebuiau îmbrăcați în funcție de meserie/activitate. Fiecare plic conținea haine ale meseriei respective atât pentru fete cât și pentru băieți, precum și diverse stiluri de păr (păr scurt, lung, cozi, etc.) pe care copiii le puteau alege pentru personaje. Deoarece aici metoda folosită a fost interviul de grup, am analizat datele așa cum au fost construite în dinamica grupului, ținând cont de ceea ce a convenit majoritatea fetelor și majoritatea băieților, fără a lua în considerare cazurile atipice. De fiecare dată a existat un copil care nu era de acord cu majoritatea, însă pentru a putea compara rezultatele am ales această metodă de prelucrare a datelor pentru a vedea diferențele și similaritățile între cele patru grupe (a se vedea anexa nr 4).

La **grupa mică**, unele meserii sau activități au fost omise deoarece copiii nu le înțelegeau (asistentă medicală, super-erou/super-eroină, văcar/văcăriță). Alegerile lor sunt caracteristice stadiului preoperațional: le este greu să înțeleagă că două obiecte/ființe pot avea aceleași caracteristici. Ei se concentrează pe o singură caracteristică: aspectul exterior, hainele. Dezvoltarea cognitivă a copilului nu îi permite să perceapă simultaneitatea

ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE.

Despre și dincolo de dicotomii: în căutarea spațiului gender confortabil

multicategorială: dacă un polițist este bărbat nu poate fi și femeie. Copiii din grupa mică nu au ales nici una dintre meserii ca fiind potrivită atât pentru fete cât și pentru băieți, ei alegând fie fetele, fie băieții.

În **grupa mijlocie** se păstrează același tip de gândire observat în grupa mică: atât fetele cât și băieții consideră că medicii sunt numai băieți, fotbalul îl pot juca numai băieții, iar fetele nu pot să fie vâcărițe pentru că, spune un băiat, „*băieții sunt mai puternici, au mai multă forță decât fetele și pot arunca lasoul*”. Meseria de polițist este însă aleasă atât pentru fete cât și pentru băieți, reușind să extindă aceeași meserie ambelor genuri. Băieții s-au dovedit a fi mai flexibili în alegerea meseriilor atât pentru fete cât și pentru băieți: polițist, pompier, supererou/supereroină, astronaut. Fetele însă au văzut unele meserii caracteristice fie doar pentru fete, fie doar pentru băieți. Au existat desigur și cazuri atipice: deși majoritatea băieților au spus că atât fetele cât și băieții pot merge în spațiu, un băiat a spus că numai băieții pot fi astronauti pentru că „*pe fete le mănâncă extraterestrii*”.

La grupa mare-pregătitoare se remarcă o flexibilitate foarte mare în atribuirea rolurilor de gen. Se remarcă un clar progres de percepție de la grupa mică înspre cea pregătitoare, odată cu vârsta, în formarea conștanței genului. Ei nu au probleme în a înțelege faptul că aceeași meserie se poate potrivi atât fetelor cât și băieților. Chiar dacă au recunoscut posibilitatea ca atât fetele, cât și băieții să facă aceleași activități/meserii, au existat diferențe relevate de băieți între fete și băieți:

Despre eroi și eroine:

□ *Există și fete și băieți. Super-eroina este de exemplu fata șoim, sau o eroină cu lasou care poate să prindă giganți cu lasoul. Sunt foarte puternice, sunt mascate și fac magii. Supereroii sunt de exemplu Superman, Batman, dar sunt un pic mai puternici decât super-eroinele. Știu amândoi să facă magii. Costumul cu stea e pentru băieți.*

(băiat, 6 ani)

Singura activitate pentru care s-au certat a fost fotbalul, fetele spunând că atât fetele cât și băieții pot să joace acest joc. Băieții spuneau că fetele nu sunt destul de rapide, în timp ce fetele îi contraziceau. Fetele au dat exemple de alte sporturi pe care ele le practică: gimnastică, balet, role. Un băiat a spus că fetele pot face gimnastică pentru că „*au oase mai elastice*”.

De multe ori copiii învață și preiau comportamente, își asumă roluri de gen doar privind adulții. Această referențiere socială îi determină să creadă spre exemplu că dacă acasă mama face întotdeauna de mâncare, spală vase sau face curățenie, aceste sarcini intră în atribuția unei femei. Studiile arată că în familiile cu dublă carieră, copiii au mai puține reprezentări stereotipe în privința rolurilor de gen (Chiru, Ciupercă [2000:139] *apud* Jackson). În discuțiile informale pe care le-am avut cu copiii de la grupa mare-pregătitoare le-am arătat acestora o poză cu o fată care udă florile pentru a observa cum văd copiii rolurile de gen: copiii mi-au spus că grădinaritul și curățenia sunt făcute și de fete și de băieți și mi-au dat exemple despre cum își ajută părinții să ude plantele. Un băiat mi-a spus că el o ajută pe mama lui să planteze roșii. Toți copiii mi-au spus că în familiile lor atât mama cât și tata își împart sarcinile domestice. De menționat însă că acești copii provin din familii cu un statut socio-profesional ridicat, în care ambii părinți lucrează, ceea ce confirmă ipoteza menționată mai sus.

ROZ vs ALBASTRU BARBIE vs BIONICLE.

Despre și dincolo de dicotomii: în căutarea spațiului gender confortabil

La **grupa mixtă** au fost cele mai multe dispute privind meseriile. Copiii au ales din cele 9 meserii/activități propuse, 5 exclusiv pentru băieți: fotbalul, pompierul, astronautul, pescarul, văcarul. A fost interesant de remarcat că fetele de 7 ani au considerat că nu pot face anumite meserii/activități pentru că ele trebuie să țină cont de aspectul exterior, în timp ce băieții de 6 ani au încercat în mod constant să își apere teritoriul subminând autoritatea fetelor, dar și a băieților care nu erau de acord cu ei, prin tachinare de exemplu:

Matei, (5 ani):

Există și super-eroine, în Liga Dreptății există o femeie foarte tare, «femeia minune».

Dan, (6 ani, râzând):

Femeia asta se minunează!

Matei:

Există și eroine !!!

Dan (râzând):

Există că ești tu îndrăgostit de ele!

Alte explicații:

Văcar/văcăriță:

Maria (7 ani)

O fată nu poate fi văcăriță pentru că fetele sunt elegante, nu se zgârie și s-ar murdări.

Anca (6 ani)

O fată nu poate fi văcăriță pentru că îi este frică de cal.

Astronaut:

Ana (7 ani):

Fetelor le e frică de înălțimi.

Maria (5 ani) :

Fetelor le e frică de extraterestrii.

Gabi (5 ani) :

Fetelor le e frică că nu iau aer.